

ULUSAL KALKINMANIN YEREL AKTÖRLERİ: BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI¹

Rıfat KARAKOÇ²

Özet

Bu çalışmanın amacı; bölgelerarası farklılık ve dengesizliklerin giderilmesi ya da en azından kabul edilebilir bir seviyeye indirilmesini sağlayacak, böylelikle bölgelerarası rekabetin de daha eşit şartlarda gerçekleşmesine olanak tanınmasına faydalı olacak Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın Türkiye'deki genel yapısının incelenmesidir. Bunun yanında Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın Türkiye açısından taşıdığı önem, sağlayacağı faydalar ve yine bu kuruluşlara yönelik eleştirilere de değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma Ajansları, Bölgesel Kalkınma

Abstract

The purpose of this study is to examine the general structure of Regional Development Agencies in Turkey which will reduction of imbalance and differences between regions whereby help out providing an appropriate condition for a fair competition among regions. Besides, the importance of Regional Development Agencies for Turkey and benefits and critics to those organizations will be emphasized.

Keywords: Development Agencies, Regional Development

¹ Bu çalışma 26-27 Mayıs 2011'de Adıyaman'da Düzenlenen KAYSEM VI sunulan "Ulusal Kalkınmanın Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları ve MEVKA Örneği" başlıklı bildiri metninden faydalanılarak hazırlanmıştır.

² Gazi Üniversitesi, S.B.E. Doktora Öğrencisi.

Giriş

Küreselleşme, kamu yönetiminin geleneksel, katı, büyük, hiyerarşik yapısının sorgulanmasına; esnek, katılımcı, paydaş katkısına dayalı; yerel, bölgesel, ulusal ve küresel etkileşimlere açık bir kamu yönetiminin düzenlenmesine neden olmuştur. Yaşanan bu değişim, doğal olarak kendisini kamu yönetimi alanında hem içerik hem yöntem hem de uygulamalar açısından dünyada ve Türkiye’de de hissettirmektedir. Değişimin temel faktörü olan küreselleşme, yeni bir yönetim anlayışını ve bu yeni anlayışın gerçekleşmesini sağlayacak araç olan örgütlenme modelini de beraberinde getirmektedir. Bu yeni yönetsel anlayışın Türk Kamu Yönetimi literatüründeki karşılığı “Yönetişim”dir (Maç, 2006: 1).

“Bir toplumsal-politik sistemdeki ilgili bütün aktörlerin ortak çabalarıyla elde edilen sonuçların oluşturduğu yapı ya da düzen (Bozkurt, Ergun, Sezen, 2008: 274)” olarak tanımlanan yönetişim; bürokrasi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarından oluşan mali, idari açıdan özerk bir örgütlenme modelidir. Bu modelde kamu sektörü, özel sektörün içerisine kaydırılmakta ve bu durumun devamlılığının sağlanabilmesi için yeni araçlara ve bu araçların devamlılığını sağlamak için de uygun mali, idari ve toplumsal ortama ihtiyaç vardır. Bu ortam ve araçlar birbirlerini yeniden üreterek devamlılığı sağlayacaklardır. Yönetişimin şekillendirdiği araçlardan biri de bölgesel farklılıkların ve dengesizliklerin giderilmesi için geliştirilen ve kullanılacak olan “Bölgesel Kalkınma Ajansları”dır (Çalt, 2010). Yönetişim paradigmasının (belki de) en parlak yıldızlarından olan Bölgesel Kalkınma Ajansları (Yılmaz, 2010: 191) bir tür bağımsız idari otorite ya da üst kurul olarak bilinen düzenleme ve denetleme kurumları benzeri, kamu karar gücünü kamu organ ve kişilerinden alıp özel sektör ile gönüllü örgüt adı verilen tüzel kişilerle paylaştıran yönetişimci bir kuruluş şeklinde (Güler, 2005: 185) çağdaş bölgesel kalkınma anlayışının yani; bölgesel kalkınmanın sadece geri kalmış yörelerin kalkındırılmasına yönelik çabaların değil, tüm bölgelerin sürdürülebilir ve küresel rekabete dayalı bir kalkınma çabasına girmesi ve özellikle özel sektör ve yerel yönetimler ile diğer bölgesel aktörlerin süreçte yer almasını sağlayacak yerelleşme ve bölgeselleşme politikalarının (Ökmen, Özer, 2009: 141-142) bir aracı olarak düşünülmektedir.

Türkiye de bu yeni anlayışa uygun olarak hem kendi iç dinamiklerinin etkisi hem de Avrupa Birliği üyeliği konusunda atılması gereken adımlardan biri olarak bir zorunluluk olan Bölgesel Kalkınma Ajansları’nın kurulması çalışmalarına 90’lı yıllarda başlamıştır. Ancak birçok proje henüz hazırlık aşamasında kalmış ya da uygulamanın başında karşılaşılan sorunlar nedeniyle sona ermiştir. Türkiye de Bölgesel Kalkınma Ajansları ile ciddi anlamda ilk kez, Avrupa Birliği’nin Türkiye’nin yerel siyaseti ve ekonomisi üzerindeki etkisinin önemli bir artış kaydettiği (Ertugal, 2005: 19) Avrupa Birliği’ne aday üyeliğinin tescil edildiği 1999 Helsinki Zirvesi sonrasında tanışmıştır. AB Komisyonu’na hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi’nde orta vadede yapılması gereken düzenlemeler arasında yer alan Bölgesel Kalkınma Ajansları’nı oluşturmak için yasal düzenleme süreci de bu tarihten sonra başlamıştır (Berber, Çelepçi, 2006: 81).

Bu kapsamda topluluk kuralları doğrultusunda kısa vadede, istatistiksel bölge olarak adlandırılan AB NUTS (İBSS) sistemi 22 Eylül 2002 tarih ve 4720 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kabul edilmiştir (Berber, Çelepçi, 2006: 146).³ Hemen akabinde 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi'nde katılım öncesi mali yardım programından faydalanabilmek için BKA'ların kurulması öngörülmüş (Berber, Çelepçi, 2006: 146), bu kapsamda da 25 Ocak 2006 tarih ve 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun kabul edilmiştir.

Tablo 1. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması

Sıra	DÜZEY 1	DÜZEY 2	DÜZEY 3
1	İstanbul	İstanbul Alt Bölgesi	İstanbul
2	Batı Anadolu	Ankara Alt Bölgesi	Ankara
		Konya Alt Bölgesi	Konya, Karaman
3	Doğu Marmara	Bursa Alt Bölgesi	Bursa, Eskişehir, Bilecik
		Kocaeli Alt Bölgesi	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
4	Ege	İzmir Alt Bölgesi	İzmir
		Aydın Alt Bölgesi	Aydın, Denizli, Muğla
		Manisa Alt Bölgesi	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak
5	Batı Marmara	Tekirdağ Alt Bölgesi	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
		Balıkesir Alt Bölgesi	Balıkesir, Çanakkale
6	Akdeniz	Antalya Alt Bölgesi	Antalya, Isparta, Burdur
		Adana Alt Bölgesi	Adana, Mersin
		Hatay Alt Bölgesi	Hatay, K.Maraş, Osmaniye
7	Batı Karadeniz	Zonguldak Alt Bölgesi	Zonguldak, Karabük, Bartın
		Kastamonu Alt Bölgesi	Kastamonu, Çankırı, Sinop
		Samsun Alt Bölgesi	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
8	Orta Anadolu	Kırıkkale Alt	Kırıkkale, Aksaray,

³ “Bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların belirlenmesi ve AB Bölgesel İstatistik Sistemi ile karşılaştırılabilir veritabanı oluşturulması amacıyla ülke genelinde üç düzeyde istatistikî bölge birimleri oluşturulmuştur. Bu sınıflandırma da Düzey 3 kapsamındaki istatistikî bölge birimleri 81 adet olup il düzeyindedir. Her il istatistikî bölge birimini tanımlamakta, Düzey 2 istatistikî bölge birimi Düzey 3 kapsamındaki komşu illerin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup 26 adettir. Düzey 1 istatistikî bölge birimi ise Düzey 2 istatistikî bölge biriminin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup 12 adettir. BKA'lar bu sınıflandırmada merkezleri de belirtilmiş olan Düzey 2 kademesinde 26 ayrı bölgede kurulacak birimlerdir.”(Berber, Çelepçi, 2006: 151; DPT, 2007: 15).

		Bölgesi	Niğde,Nevşehir,Kırşehir
		Kayseri Alt Bölgesi	Kayseri, Sivas, Yozgat
9	Doğu Karadeniz	Trabzon Alt Bölgesi	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
10	Güneydoğu Anadolu	Gaziantep Alt Bölgesi	Gaziantep, Adıyaman, Kilis
		Şanlıurfa Alt Bölgesi	Şanlıurfa, Diyarbakır
		Mardin Alt Bölgesi	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt
11	Ortadoğu Anadolu	Malatya Alt Bölgesi	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli
		Van Alt Bölgesi	Van, Muş, Bitlis, Hakkari
12	Kuzeydoğu Anadolu	Erzurum Alt Bölgesi	Erzurum, Erzincan, Bayburt
		Ağrı Alt Bölgesi	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan

Kaynak: <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/biid/ibbs.html> (10.11.2010)

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi Türkiye’de, Düzey1, Düzey2 ve Düzey3 olarak üç farklı kapsamda bölge sınıflandırması yapılmıştır. 26 Kalkınma Ajansı da Düzey-2 düzeyindeki bölgelerde kurulmuştur.

1. BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

90’lı yıllardan itibaren devletin “her şey” olduğu anlayışının yerini devletin yalnızca yönlendirici olduğu anlayışının aldığı bir duruma geçilmiştir (Çukurçayır, 2010: 618). Bu durum küreselleşmeyle birlikte bölgelerarası dengesizlikleri gidermenin de devletlerin asli öncelikleri arasından giderek çıkmasına neden olmuştur. Bu yeni süreçte küresel rekabette avantaj elde etme unsuru önem kazanmıştır. Bu kapsamda ülkelerden ziyade bölgeler önem kazanarak küresel rekabetin temel unsuru haline gelmeye başlamışlardır. Bölgelerin uluslararası alanda giderek önem kazanmasıyla birlikte, bölgeye yatırım çekme, bölgenin tanıtım faaliyetlerini yürütme, bölgedeki aktörler arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlama gibi faaliyetleri üstlenen Bölgesel Kalkınma Ajansları birçok ülkede farklı yapı ve statüde uygulama alanı bulmuştur (Özer, 2008: 390). İşte bu farklı yapı ve statüdeki yapılanma, ajansların tanımının net olarak ortaya konmasını engellemiştir.

Bölgesel Kalkınma Ajansları’nın gerek kuruluş biçimi gerek yerine getirdiği hizmetler gerekse kuruluş amaçlarının içerdiği farklılıklar nedeniyle bu kuruluşlarla ilgili birçok tanımlama mevcuttur. Çalışmamız literatürde genel kabul görmüş olan Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA)’nin tanımı çerçevesinde şekillenmiştir.

EURADA, Bölgesel Kalkınma Ajansları’nı, sektörel ve genel kalkınma problemlerini belirleyen, bunların çözümüne yönelik olanakları ve çözümleri saptayan

ve bu çözümleri geliştiren projeleri destekleyen kuruluşlar olarak tanımlamıştır (EURADA, 2010).

Hemen hemen bütün ülkelerde ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetler doğal bir merkez etrafında yoğunlaşmıştır. Bu durumun nedeni ise bu doğal merkez ile çevresinin birçok açıdan içerdikleri farklılıklardır. Bu farklılıklar; insan sermayesi, altyapı, bölgenin konumu ve doğal kaynakları, ekonomik ve kurumsal yapı, yaşam koşulları ve yaşam kalitesi, özel sektör ve kamu işbirliği, vb. alanlarda hissedilmektedir (Becerren, 2004: 292-297). Sayılan bu faktörler, bölgelerarası gelişme farklılıklarını ortaya çıkarmış ve büyük dengesizlikler yaşanmasına neden olmuştur. Yaşanan bu olumsuz süreçte, bölgelerin ekonomik etkinlikleri, nüfus dağılımları, kentlerin, çevrenin ve doğal dokunun bütünlüğü bozulmuş, kalkınmanın ekonomik ve sosyal faaliyetleri yükselmiş ve bu ortaya çıkan olumsuzluklar daha ileri gelişmeye imkân vermeyen tıkanıklıklara yol açmıştır (Arslan, 2005: 276).

Yaşanan bu olumsuz süreç (her ülkede sosyo-ekonomik gelişmişliğin dolayısıyla refahın dağılımda gözlenen bu farklılıklar)hemen hemen bütün ülkelerde görülmektedir ve yeni bir olgu değildir. Ancak gelişme ekonomisinin gelişimiyle bölgesel gelişme/kalkınma politikalarının önem kazanması, modern toplumlarda bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Gelişmiş toplumlar, ülkelerinin her yöresindeki yurttaşlarına sosyoekonomik ve toplumsal gelişmeye dâhil olmalarını sağlamaya ve refah düzeylerini yükseltmeye çalışmaktadır. Bu temeldeki politikalar, geri kalmış bölgelerin gelişiminin hızlandırılması, toplumsal huzurun sağlanması ve devamlılık kazanması ve ekonominin dengeli ve sağlıklı bir gelişme göstermesi ve adaletli bir gelir dağılımı açısından zorunlu görülmektedir (Albayrak, Kalaycı, Karataş, 2004: 122). Hedeflenen bu amaçlar çerçevesinde kullanılacak araçlar ise BKA'lar olarak düşünülmüştür.

Bu kapsamda kamu ve özel sektör arasında ortaklıkların kurulmasında uygun yapılar olarak düşünülen –ki bu nedenle ajanslar diğer kamu kuruluşlarına benzer olmayıp özel yasa maddelerine tabi tutulmuşlardır- BKA'lar kurulmuştur. BKA'ların yapısıyla bütçe ve istihdam konularında esnek, küçük ama verimli ve dinamik olmalarına olanak sağlanması hedeflenmiştir (Göymen, Özkaynak, 2008: 7).

Genel olarak Bölgesel Kalkınma Ajanslarının yapılarına bakıldığında ve tanımlarında görüldüğü gibi kalkınma hedefine yönelik bir yapıları olan BKA'ların doğal olarak bu kapsamda bir takım amaçları mevcuttur.

1.1. Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın Amaçları

Bölgesel Kalkınma Ajansı uygulamasının ilk örneği 1930'da Amerika'da kurulan Tennessee Valley Authority'dir (Özer, 2008: 396). Amerika'da sivil toplum temsilcileri tarafından oluşturulan bu kalkınma ajansları yatırım, istihdam gibi kalkınmaya ilişkin konularda görüş belirtmekte, bu doğrultuda projeler üretmekte ve yatırımcıları yönlendirmektedir. Benzer uygulamalar daha sonra Avrupa ülkelerinde de gerçekleştirilmiştir (Küçük, 2007: 495) ve bu uygulama oldukça önem kazanmıştır.

1950'li yıllara kadar ABD, Avusturya, Fransa, İrlanda ve Belçika'da kurulmaya başlanan BKA'lar; Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerini silmek ve bölgesel ölçekte ekonomiyi canlandırmak, örgütlemek ve geliştirmek üzere (Kayasü vd., 2003: 7) 1950'li ve 1960'lı yıllarda ağırlıklı olarak Avrupa ve Kuzey Amerika'da kurulmaya başlamıştır. Almanya, İngiltere, İtalya, Hollanda, İskoçya ve Galler'de 1960'lı ve 1970'li yıllarda, Yunanistan, İspanya, Danimarka ve Finlandiya'da ise 1980'li yıllarda kurulmaya başlanmıştır (www.planlama.org). 1990'dan sonra ise, Bulgaristan, Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Letonya, Polonya ve Portekiz'de bölgesel kalkınma ajansları kurulmuştur (Zibel, 2009: 681). Bu tarihten (90'lı yıllardan) sonra ise Avrupa'da Kalkınma Ajansı'na sahip olmamanın diğer bölgelere karşı bir dezavantaj olduğu söylemi sıkça dile getirilmiştir (Özer, 2008: 396). Bu görüş Ildırar'ın farklı ülkelerdeki bölgesel kalkınma politikaları ve bölgesel kalkınma ajanslarını karşılaştırdığı çalışmasında da; (Ildırar, 2004: 119)

“Ajansların sayılarının hızla artması ve günümüzde dünyanın önde gelen gelişmiş bölgelerinin dahi ajanslar kurması, bölgesel hizmet yaklaşımının ekonomik kalkınmaya katkısını kanıtlamaktadır. İnceleme yapılan ülkelerde ajans yöneticileri ve merkezi hükümet yetkililerinin yaygın kanısı “Kalkınma Ajansına sahip olmayan bir bölgenin, diğerlerine karşı gittikçe artan bir dezavantaja sahip olacağı” şeklindedir.” olarak belirtilmiştir.

Bölgesel Kalkınma Ajansları farklı ülkelerde farklı örgüt yapılarına sahip olsalar da temel amaçları birbirine yakındır. Bu kapsamda en genel tanımıyla başta Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere birçok ülkede uygulama örnekleri bulunan BKA'ların en temel amacı, çeşitli yöntemlerle, geri kalmış bölgelerin kalkınmasını sağlamak (Tutar, Demiral, 2007: 65) ve bu bölgelerin diğer bölgelerle rekabet edebilir güce kavuşmasını sağlamaktır.

Türkiye'deki BKA'ların genel amaçları ise 5449 sayılı kanunda;

“ kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak...” olarak belirtilmiştir.

Ancak, burada şunu da belirtmek gerekir ki, BKA'lar bu amaçları tek başlarına yerine getiremezler, şöyle ki, diğer yerel-bölgesel kurumlarca desteklenmeyen ve merkezi kurumlarla aralarında işbölümü belirlenmeden oluşturulan kalkınma ajanslarının hedeflenen amaçlara ulaşma başarısı ve etkinliği sınırlı kalacaktır. Bu yüzden, BKA'ların yerel aktörlerle birlikte hareket etme imkânlarının oluşturulması, bu aktörler arasındaki işbirliğinin geliştirilip desteklenmesi ve gerekli işgücünün yetiştirilmesi ve sosyal altyapının düzenlenmesi için devlet destekleri sağlanmalıdır (Arslan, 2005: 287). Tabi ki bu destek sağlanırken merkezi idarenin BKA'ların özerk alanlarına müdahale etmesi engellenmelidir. Çünkü; BKA sisteminde bölgesel kalkınma anlayışının ulusal-merkezi

anlayışının dışlanması gereklidir. Bölgesel kalkınma politikalarının merkezi idarenin yetkin olduğu yukarıdan aşağıya anlayış yerine, aşağıdan yukarıya bir anlayış benimsenmektedir (Demirci, 2005: 182). Sözü geçen bu anlayışlar arasındaki farklılıklar aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 2. Bölgesel Politika Paradigmasındaki Değişmeler

KRİTER	GELENEKSEL	MODERN
KAVRAMSAL TEMEL	Endüstriyel Yerleşim Teorileri, Anahtar Faktörler Bölgesel Nitelikler (üretim maliyetleri, işgücünün bulunabilirliği)	Öğrenen Bölge Teorileri, Anahtar Faktörler Bölgesel Kapasiteler (yenilikçi çevre, kümeler, ağlar)
POLİTİKA ÖZELLİKLERİ		
Amaçlar	Eşitlik ya da etkinlik	Eşitlik ya da etkinlik
Hedefler	İstihdam yaratılması, yatırımların artırılması	Rekabet gücünün artırılması (girişimcilik, yetenek ve yenilik)
Faaliyet Alanı	Dar (ekonomik/endüstriyel)	Geniş (çok sektörlü)
İşleme Şekli	Tepkili, Proje Temelli	Öngörülen, Planlı, Stratejik
POLİTİKA YAPISI		
Mekansal Bakış	Problemlili Alanlar	Bütün bölgeler
Analitik Temel	Tahsis Göstergeleri Bölgesel İhracat	Bölgesel SWOT analizi
Anahtar Araç	Teşvik Planı	Kalkınma Programı
Yardım	İşletme Yardımı Değeri Yüksek Altyapı Yatırımları	İşletme çevresi nispeten düşük değerli altyapı yatırımları
ÖRGÜTLER		
Politika Geliştirilmesi	Tavandan tabana (merkezi)	Modern Müşretek-Tartışılmış
Öncü Örgüt	Merkezi Hükümet	Bölgesel Otoriteler
Ortaklar	Yok	Yerel Hükümetler Gönüllü Sektör Sosyal ortaklar
Yönetim	Basit/Rasyonel	Kompleks/Bürokratik
Proje Seçimi	İçselleştirilmiş	Katılımcı
Zaman Ölçeği	Açık uçlu	Çok yıllık planlama

		periyotları
DEĞERLENDİRME		
Aşamalar	Gerçekleşen	Planlanan Bir Zaman Aralığı, Gerçekleşen
Sonuçlar	Ölçülebilir	Ölçülmesi güç

Kaynak: John Bachtler, Douglas Yuill, "Policies and Strategies For Regional Development: A Shift in Paradigm?", The University of Strathclyde in Galsgow, **Regional and Industrial Policy Research Paper**, No: 26, United Kingdom, 2001, s.12'den aktaran Nifset Uzay, **Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Giderilmesi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları**, Seçkin Kitabevi, Ankara, 2005, s. 32.

İşte değişen bu anlayış çerçevesinde oluşturulan BKA'lar yukarıda sayılan amaçlar doğrultusunda belli görev ve yetkilerle donatılmışlardır. 2006 yılında kabul edilen 5449 nolu Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'da Ajanslar'ın Görev ve Yetkileri;

- a) Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.
- b) Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bildirmek.
- c) Bölge plân ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak.
- d) Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plân ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek.
- e) Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek.
- f) 4 üncü maddenin ikinci fıkrasının (c) bendi çerçevesinde ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge plân ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak.
- g) Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek.
- h) Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak.
- i) Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek.
- j) Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek.

k) Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak.

l) Ajansın faaliyetleri, malî yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayınlanacağı bir internet sitesi oluşturmak, olarak düzenlenmiştir.

1.2. Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın Türleri

Bölgesel Kalkınma Ajansları, Bürokratik yapılarına, özerkliklerine, kuruluş amaçlarına ve eylemlerine göre gibi farklı üst başlıkta kategorileştirilebilir. Bu ayrımın temel noktası, BKA'ların geniş siyasal hükümetin çekirdek idari yapısının içinde ya da dışında yer alması ile belirlenebilir. Avrupa'da birçok BKA bağımsız birer kuruluş niteliğindedir ve siyasal destekleyicilerine belirli bir mesafede faaliyet gösterirler. Şüphesiz ki bu kuruluşların varlığı ekonomik ve politik desteğe bağlıdır. Dolayısıyla BKA'ların çalışmalarında siyasal müdahaleler de kaçınılmazdır (Berber, Çelepçi, 2006: 147).

Tablo 3. Avrupa'daki BKA'ların Yasal Yapıları

Ülkeler	Yasal Yapı
Belçika	Belediyeler arası ajans
Bulgaristan, Fransa, Macaristan, Ukrayna	Kar amacı gütmeyen kuruluş
Belçika, Almanya	Kamu yasası kuruluşları
Danimarka	Kar amacı olmayan vakıflar
İspanya	Kamu-Özel yasa kurumları
Romanya	Vakıflar
Yunanistan	Belediye girişimi
Litvanya	Kar amaçsız şirketler
İngiltere	Yerel Yönetimlerin garantisiyle sınırlı şirket
Almanya	Limited şirket
İrlanda, Hollanda, Yunanistan, İtalya	Kamu limited şirketi
Portekiz	Kamu-Özel anonim şirketi
İsveç	Sınırlı şirket
Çek Cumhuriyeti, Estonya, Polonya, Slovakya	Anonim şirket
Fransa	Karma ekonomi şirketi

Kaynak: EURADA, Creation, Development and Management of RDA's, Does it have to be so difficult?, 1999'dan aktaran KAYASÜ, v.d., 2003: 12.

Başka bir sınıflandırma ise BKA'ların kim tarafından kurulduğu baz alınarak yapılabilir. Bu sınıflandırma (EURADA, 2010):

- Merkezi hükümetler tarafından kurulan BKA'lar
- Yerel Yönetimler tarafından kurulan BKA'lar
- Yerel ve bölgesel yönetimler tarafından kurulan BKA'lar
- Kamu-Özel Sektör ortaklıklarıyla kurulan BKA'lar şeklindedir

Bir diğer sınıflandırma ise ajansların gerçekleştirdikleri faaliyetlere göre oluşturulmuştur. Bunlar (EURADA, 2010);

- Stratejik BKA'lar
- Genel operasyonel BKA'lar
- Sektörel operasyonel BKA'lar
- Dış yatırımı çekmekle görevli BKA'lar

Stratejik ajanslar, bilgi bankalarının oluşturulması, bölgenin gerek ulusal gerekse uluslararası ortamda desteklenmesi, KOBİ'lere destek ve bilgi sağlama ve bölgenin

girişim potansiyelini ortaya çıkarma gibi hedefleri vardır. Genel operasyonel ajanslar ise; stratejik ajansların işlevlerini dikkate almak suretiyle temel hedefleri, sektörler arası gelişme projelerinin oluşturulması, desteklenmesi ve yönlendirilmesi hedefini güderler. Sektörel operasyonel ajanslar ise; bir bölgenin belirli bir faaliyetini veya bir yerin belirli projelerini desteklemek amacıyla kurulurlar (Berber, Çelepçi, 2008: 148). Son olarak dış yatırımı çekmekle görevli BKA'lar adlarından da anlaşılacağı üzere yabancı yatırım/yatırımcıyı bölgeye çekmek görevini üstlenmişlerdir.

Bir diğer sınıflandırma ise, Ajansların mali kaynaklarına göre yapılan sınıflandırmadır (Çakmak, 2006: 72; akt. Tamer, 2008: 14).

- Güçlü Ajanslar: çok çeşitli finansman kaynaklarıyla donatılmış, düzenli ve yeterli miktarda mali kaynağa sahip ajanslardır.

- Zayıf Ajanslar: Kaynaklarının çoğunu Avrupa Birliği ve diğer uluslar arası fonlardan sağlayan ve bunun dışındaki kaynakları yetersiz olan ajanslardır.

Görüldüğü gibi ajansların gerek yapılanmaları gerekse gerçekleştirdikleri faaliyetlere göre farklı sınıflandırmalar yapılabilmektedir. Ancak, türleri hangi sınıflandırmaya dahil olursa olsun, ajansların bazı ortak noktaları bulunmaktadır. Bunlar (Koçberber, 2006: 39-40);

- Ajansların bünyesinde bölgesel politikaları oluşturmak ve yürütmekle görevli yönetim kurulları bulunur.

- Yönetim kurulları genellikle hükümet tarafından atanır ve ajansın kurulmasına katkıda bulunan kuruluşların temsilcilerinden oluşur.

- Harcamaları bakımından kamu idarelerine karşı sorumludur. Ancak, politikaların oluşturulması ve uygulanması bakımından ise kendi mevzuatı çerçevesinde serbesttirler.

- Bölgeye yatırım yapmak isteyen yatırımcılara bilgi vermekle yükümlüdür.

- Bölgelerindeki işyerlerine fon verilmesini sağlarlar.

- Bölgelerindeki işgücünün eğitimi ve geliştirilmesinde rol oynarlar.

- Bölgelerine dışarıdan teknoloji transfer etmekle, altyapı düzenleme faaliyetlerinde rol oynamakla uğraşırlar.

1.2.1.1. Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın Teşkilat Yapıları (5449 sayılı Kanun):⁴

Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının teşkilat yapısı şu şekildedir.

- Kalkınma Kurulu
- Yönetim Kurulu
- Genel Sekreterlik
- Yatırım Destek Ofisleri

⁴ Bu bölüm 5449 sayılı Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun'undan kısmen özetlenerek alınmıştır.

1.3.1. Kalkınma Kurulu: Bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak; bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek ve ajansı yönlendirmek üzere kalkınma kurulu oluşturulur ve kurul illerin dengeli şekilde temsilini sağlayacak yapıda, en fazla yüz üyeden oluşur. Kalkınma kurulu, Kurul Başkanının daveti üzerine yılda en az iki defa toplanır. Ayrıca Kurul, üye tam sayısının beşte birinin talebi üzerine Kurul Başkanı tarafından toplantıya çağrılır.

Kalkınma kurulu, üye tam sayısının yarısından bir fazlası ile toplanır, katılanların çoğunluğu ile karar alır.

1.3.2. Yönetim Kurulu: Yönetim kurulu, ajansın karar organıdır.

Yönetim kurulu, tek ilden oluşan bölgelerde vali, büyükşehir belediye başkanı, il genel meclisi başkanı, sanayi odası başkanı, ticaret odası başkanı ile kalkınma kurulu tarafından özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşlarından seçilecek üç temsilciden; birden fazla ilden oluşan bölgelerde il valileri, büyükşehir belediye başkanları veya büyükşehir olmayan illerde il merkez belediye başkanları, il genel meclisi başkanları ve her ilden birer kişi olmak kaydıyla ticaret ve sanayi odası başkanlarından oluşur. Ancak, birden fazla ilden oluşan bölgelerdeki illerde; ticaret ve sanayi odalarının ayrı ayrı kurulmuş bulunması halinde, yönetim kurulunda yer alacak temsilci Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yönetim Kurulu tarafından belirlenir.

Ajansı, yönetim kurulu başkanı temsil eder. Yönetim kurulunun başkanı validir. Yönetim kurulu ilk toplantısında üyeleri arasından bir başkan vekili seçer. Yönetim kurulu, toplantıya katılanların oy çokluğu ile karar alır. Eşitlik durumunda, başkanın oyu yönünde karar alınır.

1.3.3. Genel Sekreterlik: Genel sekreterlik Ajansın icra organıdır. Genel sekreterliğin ve yatırım destek ofislerinin en üst amiri genel sekreterdir. Genel sekreter yönetim kuruluna karşı sorumludur.

1.3.4. Yatırım Destek Ofisleri: Bölge illerinde, yönetim kurulu kararı ile biri koordinatör olmak üzere, en çok beş uzmandan oluşan yatırım destek ofisleri teşkil edilir. Yatırım destek ofislerinde çalışan uzman personel sayısı, bölge ve ilin ihtiyaçlarına cevap veremez hale geldiği takdirde bu sayı, yönetim kurulu kararı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının onayı ile artırılabilir.

Yatırım destek ofisleri görevleri ile ilgili olarak genel sekreterliğe karşı sorumludur.

Yatırım destek ofislerinde yatırımcılara sunulan hizmetler tamamen ücretsizdir.

1.3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Faaliyet Alanları ve Fonksiyonları

Bölgesel Kalkınma Ajansları beş temel konuda faaliyet göstermektedir. Bunlar (Özer, 2008: 395);

- Finansal yardım veya destek sağlanması,
- Yeni yatırım alanlarının ortaya çıkarılması,
- KOBİ'lere danışmanlık yapılması,
- Bölgenin uzun vadeli kalkınma hedeflerinin belirlenmesi,
- Sosyal alanlardaki gelişmelere katkı sağlanmasıdır.

Sayılan bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesi doğrultusunda BKA'ların üstlendikleri fonksiyonlar ise şunlardır (İldırar, 2004: 121)

- Belirtilen amaçlara ulaşabilmek için bölgesel stratejilerin hazırlanması,
- Bölgesel kalkınma için ayrılan özel fonları yönetmek,
- Bölgesel arazi kullanma planlarını hazırlamak ve düzenli olarak güncelleştirmek,
- Bölgesel bazdaki belirtilen amaçlar doğrultusunda çalışan diğer resmi ve özel kuruluşlarla işbirliği yapmak,
- Bölgedeki mesleki eğitime katkıda bulunmak, personel altyapısının geliştirilmesini sağlamak,
- Bölgeye yatırımcıları çekebilmek amacıyla bölgenin tanıtım ve reklamını yapmak,
- Endüstri dışı alanların yetkili kuruluşlarıyla koordinasyonu sağlamak.

1.4. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansal Kaynakları

Bölgesel Kalkınma Ajansları, şüphesiz ki gerçekleştirecekleri faaliyetler ve sunacakları hizmetler için (ki bunlar 5449 sayılı kanununun 20. maddesinde Plân, program ve proje giderleri, Proje ve faaliyet destekleme giderleri, Araştırma ve geliştirme giderleri, Tanıtım ve eğitim giderleri, Taşınır ve taşınmaz mal ile hizmet alım giderleri, Yönetim ve personel giderleri, Görevlerle ilgili diğer giderler olarak sayılmıştır) mali kaynaklara ihtiyaç duymaktadırlar. İşte 5449 sayılı kanununun 19. maddesinde; ihtiyaç duyulan mali kaynağın karşılanması için Ajansın gelirleri ve yöneteceği fonlar şu şekilde belirlenmiştir:

- a) Bir önceki yıl gerçekleşen genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtından, vergi iadeleri ile mahallî idarelere ve fonlara aktarılan paylar düşüldükten sonra kalan tutar üzerinden, binde beş oranında her yıl ayrılacak transfer ödeneğinden, Yüksek Planlama Kurulunca her bir ajans için nüfus, gelişmişlik düzeyi ve performans ölçütlerine göre belirlenecek pay.
- b) Avrupa Birliği ve diğer uluslararası fonlardan sağlanacak kaynaklar.

c) Faaliyet gelirleri.

d) Bir önceki yıl gerçekleşen bütçe gelirleri üzerinden, bölgedeki il özel idareleri için; borçlanma, tahsisi mahiyetteki gelirler ile genel, katma ve özel bütçeli kuruluşlardan alınan yardım kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir, belediyeler için; borçlanma ve tahsisi mahiyetteki gelir kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir oranında, cari yıl bütçesinden aktarılacak pay.

e) Bölgedeki sanayi ve ticaret odalarının, bir önceki yıl kesinleşmiş bütçe gelirlerinin yüzde biri oranında, cari yıl bütçesinden aktarılacak pay.

f) Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarca yapılan bağış ve yardımlar.

g) Bir önceki yıldan devreden gelirler.

1.5. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Önemi, Faydaları ve Eleştirilen Yönleri

Avrupa Birliği'ne yeni üye olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde, bölgesel kalkınma sürecinde yer alan aktörler ve karar vericiler için öncelikli bir mesele olan bölgesel kalkınmayı destekleyecek olan kurumların yapılanması ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi konusu (TEPAV, 2007: 3) ülkemizde ne yazık ki yakın geçmişe kadar yeterli ilgiyi görememiştir. Oysa ki, Kalkınma Ajansları, gelişmiş bölgelerimizin küresel ölçekte rekabet gücünün arttırılmasına ve geri kalmış bölgelerimizin de ülke ortalamasına yaklaştırılmasına önemli katkılar sağlayacaktır. Yine bu ajanslar, yerel potansiyeli harekete geçirmek üzere, ulusal plan ve stratejiler ile uyumlu bölgesel plan ve stratejilerin daha katılımcı usulle hazırlanmasına yardımcı olacaklardır (DPT, 2007: 18). Yine bu ajanslar ile ilgili olarak farklı değerlendirmeler bulunmakla birlikte, AB üyeliği konusunda müzakereler yürüten Türkiye için AB'nin ortak kalkınma stratejisi olarak büyük bir öneme sahiptir. Bununla birlikte AB fonlarının kullanımında da bu ajanslar temel aktör konumundadır (Özmen, 2008: 328).

Sayılan bu faydalarıyla birlikte etkin bir şekilde faaliyet gösteren BKA'ların Türkiye'ye sağlayacağı faydalar şu şekilde sayılabilir (Uğuş, 2006).

- Öncelikle bölgelerde endüstriyel ağların ve demetlerin gelişmesini sağlayacaklardır. Böylelikle firmalar pozitif dışsallıklar elde ederek yığın ekonomilerinden yararlanabileceklerdir.
- Endüstri demetlerinin üniversitelerle işbirliği içinde çalışmasını sağlayarak, iş yaşamından kopuk faaliyet gösteren üniversiteleri endüstriyel faaliyetlerin içine çekeceklerdir.
- Yoğun araştırmalar ve fizibilite çalışmalarıyla bölgelerin gerçek potansiyellerini tespit edecekler ve bölgeye en uygun endüstri kolunun gelişmesini teşvik edeceklerdir.
- Bölgelerdeki KOBİ'lere piyasa hakkında bilgi sunabilecekler, böylelikle gelişmekte olan ülkelerin ortak sorunlarından olan "sınırlı bilgi" problemini ortadan kaldıracaklardır.

- Bölgelerindeki ekonomiyi geliştirmelerinin, KOBİ'lere destekte bulunarak büyümelerini teşvik etmelerinin ve yabancı sermaye çekmelerinin sonucu olarak bölgede işsizlik seviyesini azaltacaklardır.
- Sosyal gelişmeye yönelik uygulamalarıyla bölge ekonomisinin gelişmesinden ziyade "kalkınmasını" sağlayacaklardır.
- Avrupa Birliği'ne üye olmak için yoğun çabalar gösterdiğimiz bu yıllarda, AB'ye katılmak üzere ülkemiz açısından iyi bir referans noktası olacaklardır. Zira AB bölgesel kalkınma politikalarına ayrı bir önem vermektedir.

Görüldüğü gibi teorik olarak BKA'lar hem bölgesel gelişime hem de ulusal kalkınmaya önemli katkılar sağlayacak faydaları barındıran önemli kuruluşlardır. Ancak bu yönlerinin yanı sıra bir takım tartışmayı ve eleştiriyi de beraberinde getirmektedirler.

Türk siyasi sisteminin birçok özelliği "çok düzeyli bir yönetim" modeline Türkiye'nin uyumu açısından önemli kısıtlamalar getirmektedir. Bu yapı, özellikle, devlet iktidarının yerel yönetim ve bilhassa bölgesel düzeyde paylaşılması ve kamu ile özel sektör arasında ortaklık kurulmasına kolayca izin vermemektedir (Ertugal, 2005: 71).

Bu bağlamda BKA'lara yöneltilen en önemli eleştirilerin başında, Türkiye'nin üniter bir yapıya sahip olması ancak buna karşın BKA'ların yerelleşmeyi arttıracak düşüncesinin oluşturduğu önyargı gelmektedir. Bu önyargının temelini ise; BKA'ların merkezi devlet yapısını güçsüzleştireceği ve Türkiye'nin BKA'lar temelinde bölüneceği düşüncesi yer almaktadır (Özmen, 2008: 335).

Bir başka yöneltilen eleştiri ise, Ajanslar'ın varlık nedeninin öncelikli olarak yabancı yatırımcılara hizmet vermek olduğu konusudur. Bu konuda Güler;

"...yatırımcı bu birimlere gittiğinde, karşılığında herhangi bir ödeme yapmaksızın başvurusunu yapacaktır. Ofislere yapılmış başvurular "yatırımcının devlete resmi başvurusu" sayılacaktır. Ofis görevlileri tüm işlemleri tamamlayacaklar; Çalışma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Vergi Dairesi, Tarım Bakanlığı, Belediye, vb... hangi kurumdan hangi işlem yapılacaksa bütün işlemleri yatırımcı adına izleyecek, yaptırarak ve sonuçlandıracaktır. Böylece bölgeler yabancı yatırımcı için "bürokrasinin azaltıldığı" cazip yatırım alanları haline getirilmiş olmaktadır. Ajansların temel işlevini bölgelerini uluslararası arenada pazarlamak, yabancı yatırımcılara tanıtmak, yatırımcıları buraya çekmek, böylece diğer bölgelerle rekabet etmektir. (Bölge) Kalkınma Ajansı sisteminin temel çalışma ilkesi diğer bölgelerle "rekabet etmek" olarak belirlenmiştir. Kurulan çalışma sistemine göre rekabetin temelini yabancı yatırımcıya en ucuz işgücünü, toprağı, sıfır maliyetli kamu işlemlerini en hızlı biçimde sunmak oluşturmaktadır.(Güler, 2010: 333-334)" savını ortaya koymaktadır.

Yine Güler tarafından getirilen bir başka eleştiri de Ajansların Türk Kamu Yönetimi içerisindeki konumlarına yöneliktir. Güler'e göre (Güler, 2010: 333-334);

“Ajans sistemi tüzel kişiliğe sahip kılındığına ve asıl olarak özel hukuk hükümlerine bağlandığına göre, karakteristik kuruluş özelliği devlet tüzel kişiliği içinde erimişlik olan mülki yönetime ait bir unsur değildir. Anayasa yerel yönetimleri sayıp sınırlandırdığına ve ajanslar da kamu tüzel kişisi olmadığına göre, bunların yerel yönetim türü olmaları da mümkün değildir. Hizmet yerinden yönetim kuruluşu, genel olarak belli bir hizmeti görmek üzere ve ülke geneline açık hizmet /mal üreten yapılar şeklinde tanımlanır. Ajanslar, ülkenin belli bir coğrafi parçasında yetkili kılındıklarına ve yetki alanları içindeki hizmetleri konu bakımından sınırlanmadığına göre, bu başlığa da yerleştirilemezler. Nihayet bunların merkezi yönetimle ilişkileri ne hiyerarşi ne temsiliyet ne de yönetsel vesayet olarak tanımlanmıştır. Sonuç olarak, ajans sisteminin Türk kamu yönetimi içindeki konumu hem hukuksal hem bilimsel olarak belirsizdir.”

Görüldüğü gibi gerek ülke kalkınması gerekse bölgesel kalkınmaya oldukça önemli katkılar sağlayacak olan BKA'lara yöneltilen eleştiriler de yadsınamaz düzeydedir.

1.7. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Başarısını Etkileyen Faktörler

Türkiye’de BKA’ların karşılaştığı en önemli sorun, yüzeyselliği ve salt araçsal mantığı aşamamasıdır. Bu ajanslar yalnızca AB fonlarının finanse edebileceği projeler geliştirerek, bölgesinin ve Türkiye’nin AB finansmanından yararlanmaya çalışan araçsal zihniyet içinde kalırsa, gelişimine katkıda bulunacağı bölgeye sağlayacağı fayda sınırlı kalacaktır. Şüphesiz ki bu ajanslar, AB fonlarından yararlanacaklardır. Ancak ajansların vizyonları bununla sınırlı kalırsa, hizmet potansiyellerini en düşük düzeyde tutmuş olurlar. Daha geniş bir vizyona sahip olup AB fonlarının kullanmanın ötesine geçmelidirler. Bu kapsamda ajanslar, yenilikçilik işlevini yüklenmeli, bölgesel yenilik sistemlerinin bir parçası haline gelmelidir. Bunun için de teknik bilgi sağlayan, araştırmaların yapılmasını sağlayan projeleri geliştiren ve bunların AB fonlarından ya da başka kaynaklardan finansmanını sağlayan işlevlere sahip olmalıdır. Bu bakış açısına sahip olan ajanslar güçlü ve aktif bir örgüt olabilirler (Tekeli, 2008: 322).

BKA’ların karşılaştığı bir diğer önemli sorun ise; birçok ülke örneğinde olduğu gibi Türkiye’de de geçmişten gelen merkezi hiyerarşik yapılanmanın çok güçlü olmasıdır. Bu sebeple planlama ve uygulama sorumluluklarını merkez örgütü dışındaki yerel aktörlere aktarma çalışmaları büyük engellerle karşılaşmaktadır. Bu engeller siyasi olmasının yanında bir bakıma da nesnelidir. Çünkü; yönetimin alt düzeylerinde yeterli/nitelikli personel ve malzeme sıkıntısına rastlanmaktadır. Bu sebeple yerel aktörlerin kapasitesinin artırılması yönünde çaba gösterilmelidir (Göymen, 2005: 46).

Sayılan bu faktörlerle birlikte BKA’ların başarısını doğrudan etkileyen faktörler şu şekilde sıralanabilir (Maude, Beer, 2000; akt. Kayasü, vd., 2003: 20).

- Finansal Kaynaklar: Kaynakların varlığı planlama, yönetim ve uygulama aşamalarında BKA’ların etkinliğini belirler,

- Personel: BKA'ların etkinliği için nitelik ve nicelik olarak yeterli personel olup olmamasına da bağlıdır,
- Bölge kalkınmasına yönelik öncelikler ve vizyon oluşturmayı içeren stratejik planlama sürecinin varlığı,
- Meşruiyet ve Yetki: BKA'ların bölgelerinin meşru temsilcileri olmaları ve yerel iş dünyasının desteğini almalıdırlar,
- BKA'lar yerel ölçekte ve merkezi yönetimce desteklenmelidir,
- BKA'ların üstlendikleri görevler: BKA'lar bölgesel ekonominin motorunu oluşturan sektörlerle ilgili çalışmalar yapmalıdır,
- Bölgesel Tutarlılık: BKA'ların içinde buldukları bölgenin ortak hedeflerini benimsemesi ve böylelikle bölgedeki topluluğun desteğini kazanmaları önemlidir.

1.8. Türkiye'de Neden Bölgesel Kalkınma Ajanslarına İhtiyaç Var?

Bölgeler, ülkenin bütününden daha küçük olan fiziksel ekonomik ve/veya sosyal yapı gibi birçok yönden birbirinden farklı özelliklere sahip mekânsal parçalardır. Hem bölgenin sahip olduğu nitelikler hem de ülke içinde dengesiz dağılan ekonomik yatırımlar, farklı gelişmişlik düzeyinde bölgelerin oluşmasına neden olmakta, bu farklılık da ekonomik olarak daha zayıf, hayat standartları ve gelir düzeyleri daha düşük bölgelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Çamur, Gümüş, 2005: 147). İşte Türkiye de bu tür bir bölgesel dengesizliğin oldukça yoğun hissedildiği bir ülkedir. Türkiye'de bu bölgelerarası dengesizlik/farklılıkların nedenleri ise; bölgelerin içerisinde bulunduğu coğrafi koşullar, yetişmiş insan gücü, uygulanan kalkınma modelleri, altyapı kapasitesi, pazara ve piyasalara yakınlık gibi faktörlerdir (Eşiyok, 2009: 104).

Bu kapsamda, gerek az gelişmiş gerekse gelişmiş bölgelerimizin beşeri, sosyal vb. alanlardaki potansiyellerini harekete geçirerek, ülkemizin kalkınmasına yeni bir hız kazandırabilmek ve rekabet gücünü arttırabilmek için, yerelde kalkınma amaçlı kurumsal yapılara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaç yeni ortaya çıkmamıştır, yerel ve bölgesel kalkınmanın sağlanması amacıyla kalkınma ajansı şeklinde kurumsal bir yapıya duyulan ihtiyaç gerek 1963 yılında hazırlanan ilk BYKP'nda gerekse daha sonraki BYKP'larında ortaya konmuştur, ancak bu planlarda öngörülen kurumsal yapıya yakın geçmişe kadar sahip olunamaması nedeniyle istenilen seviyede bir başarı elde edilememiş ve bölgesel farklılık ve dengesizlikler ortadan kaldırılamamıştır (DPT, 2010: 18). Günümüzde bu dengesizlikler karşısında tutarlı bir politika uygulanması, gelişmiş ve gelişmemiş bölgeler arasındaki eşitsizliğin hiç olmazsa bir kısmının giderilmesi gereği kabul edilmektedir. Gelişmiş bölgelerin gelişme hızlarının düşürülmeden, geri kalmış bölgelerde hayat standartlarını yükseltmek ve çeşitli bölgelerin gelişme hızları arasında bir uyum sağlanarak denge kurulması gerekmektedir (Karaman, 1995: 56). Sayılan bu sebeplerle gerek ülke kalkınmasına gerekse bölgesel kalkınmaya yarar sağlayacak olan Bölgesel Kalkınma Ajansları DPT tarafından ülkemizin siyasi, idari, sosyal ve ekonomik

koşulları ile diğer ülke örnekleri ve AB üyeliği perspektifi de göz önünde bulundurularak ülkemize has bir örgütlenme modeliyle kurulmuşlardır (DPT, 2010: 18).

Yerel siyaset ve yönetim açısından birçok tartışmaya konu olsa bile çağdaş demokrasilerin ve gelişmiş ülkelerin yerel politik düzlemde önemle üzerinde durdukları konuların başında “yarışma” veya “rekabet” kavramları gelmektedir (Çukurçayır, Karakoç, 2010: 643). Bu tartışmalar şüphesiz ki Türkiye açısından da önem taşımaktadır. Bu bağlamda gerek bölgelerimizin kendi aralarındaki gerekse dünyadaki diğer bölgelerle daha eşit şartlarda daha güçlü olarak “rekabet” edebilmelerine olanak sağlayacak olan BKA’ların 2006 yılında kabul edilen 5449 sayılı yasayla birlikte Düzey-2 de belirtilen 26 bölgede kurulmaları öngörülmüştür. Bu kapsamda bugün 26 kalkınma ajansı faaliyet göstermektedir. Bunlar;

Ankara KA (Kalkınma Ajansı), Ahiler KA, Kuzey Anadolu KA, Doğu Karadeniz KA, İzmir KA, Çukurova KA, Doğu Anadolu KA, Orta Anadolu KA, Orta Karadeniz KA, Doğu Marmara KA, İstanbul KA, Güney Marmara KA, Mevlana KA, Kuzey Ege KA (Adı Zafer KA olarak değişmiştir.) İpek Yolu KA, Bursa Eskişehir Bilecik KA, Batı Karadeniz KA, Batı Akdeniz KA, Doğu Akdeniz KA, Dicle KA, Kuzeydoğu Anadolu KA, Karacadağ KA, Trakya KA, Güney Ege KA, Fırat KA, Serhat KA,’dır.

Sonuç Yerine

Gittikçe daha yoğun bir biçimde hissedilen küreselleşme süreci ile birlikte meydana gelen değişim ve dönüşümler, tüm dünyada farklı ülkelerde hatta aynı ülkenin farklı bölgelerinde değişik şekillerde ve düzeylerde gerçekleşmektedir. Küreselleşmenin yadsınamaz ve karşı konulamaz bir biçimde bütün dünyayı etkilediği bu süreçte, uluslararası ve bölgelerarası dengesizliklerin daha da arttığı, ekonomik ilişkilerin birbiriyle iç içe geçtiği, rekabetin dengesiz ve kontrolsüz bir şekilde yaşandığı, yoksulluğun giderek keskinleştiği ve ülkeler/bölgelerarası farklılıkların yoğun bir biçimde hissedildiği görülmektedir (Ökten, Çeken, 2008: 13). BKA’lar ülkemizde, sayılan bu olumsuzlukların giderilmesi ve bölgelerarası dengesizliklerin ortadan kaldırılması açısından oldukça önemli görevler üstlenen ve bu sebeple de büyük önem taşıyan kuruluşlardır. Bununla birlikte, BKA’lar, Türkiye için bir bakıma yerel ölçekte ekonomik kalkınmayı hedefleyen kurumlardır. Ajanslar yerel aktörlerle işbirliği ve koordinasyon içinde bölgesel gelişmeyi yerel kaynakların etkin kullanımı ile sağlayıp, yatırımlara yöne verebilirse bu hedef gerçekleştirilebilir (Kayasü, Yaşar, 2006: 211-212).

Şüphesiz ki hedeflenen amaçlara ulaşmak için BKA’ların hizmetlerini etkin bir şekilde sunmaları gerekir. BKA’ların hizmetlerini etkin bir biçimde sunabilmesi için ise şu özellikleri taşımaları gerekmektedir (Demirci, 2005: 193-194).

- Yarı kamusal, fakat ağırlıklı olarak özel kuruluş niteliğinde olmalıdır. Çünkü özel kuruluş niteliğinde olması bu kurumlara esneklik sağlayacaktır,
- Finansmanları, ağırlıklı olarak kamu otoritesince sağlanmalıdır,
- Yönetim Kurulu, büyük ölçüde sanayi ve ticaret odaları gibi yerel meslek kuruluşlarınca seçilecek kişilerden oluşmalıdır,

- Toprakların dengesiz dağılımına engel olmak için taşınmaz mal alımı ve pazarlaması yapabilmelidir,
- Önemli bölgesel projelerin yönetimini üstlenebilmelidir,
- Girişimcilere ve özel kuruluşlara danışmanlık hizmeti verebilmelidir,
- Bölgeye yerli/yabancı girişimcilerin yönlendirilmesini sağlamak amacıyla bölgenin tanıtımını yapmalıdır,
- Bölgesel ekonominin olumlu ve olumsuz yönlerini belirlemeli ve bölgenin kendi imkânlarını harekete geçirecek önlemlerini alma yetkisine sahip olmalıdır,
- Yerel yönetimlerin hizmet alanına giren alt yapı faaliyetlerinde aktif rol oynamalıdır.

Elbette bu öneri ve dileklerin tamamının tartışılabilir yönleri mevcuttur. Türkiye’de genel olarak kamu yönetimi sisteminde denetim sorunu en önemli sorundur. Aynı, sorunun öncelikli bir konu olarak kalkınma ajansları için de geçerli olduğunu belirtmek olanaklıdır.

Unutulmamalıdır ki, BKA’lar etkin bir biçimde faaliyet gösterebilirse, Türkiye’de bölgelerarası farklılık/dengesizlikler kabul edilebilir bir seviyeye indirilebilir. Kalkınma ajanslarının kaynaklarının doğru kullanılması, bu beklentinin gerçekleştirilmesinde belirleyici rol oynamaktadır. Şu ana kadar kalkınma ajanslarının nasıl bir katma değer ürettiği; yerel ve bölgesel kalkınmaya sağladıkları toplam faydanın ne olduğu konusunda derli toplu bir çalışma ve çözümleme yapılmamıştır. Bu kurumların yeni olması belki, böyle bir çalışmanın yapılmamasında en önemli etken olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak, artık en yeni kalkınma ajansının bile en az dört yıllık geçmişi olduğuna göre, acilen kalkınma ajanslarının çalışmalarına yönelik kapsamlı bir envanterin ortaya konulması gerekmektedir.

Kaynakça

ALBAYRAK, Ali Sait, KALAYCI, Şeref, KARATAŞ, Abdülmecit, “Türkiye’de Coğrafi Bölgelere Göre İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Düzeylerinin Temel Bileşenler Analiziyle İncelenmesi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, C:9, S:2, 2004.

ARSLAN, Kahraman, “Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları” **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:4, Sayı:7, 2005.

BECEREN, Ertan, “Bölgesel Rekabet Gücü”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, C:9, S:2, 2004.

BERBER, Metin, ÇELEPÇİ, Ebru, “Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar:Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği” www.metinberber.ktu.edu.tr (10.11.2010)

BOZKURT, Ömer, ERGUN, Turgay, SEZEN, Seriyeye, **Kamu Yönetimi Sözlüğü**, 2. Baskı, Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını, Ankara, 2008.

ÇALT, Gökhan, “Bölgeselleşme ve Avrupa Birliği’nin Bir Aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları” www.zmo.org.tr (10.11.2010)

ÇAMUR C. Kübra, GÜMÜŞ, Özge, “İstatistikî Bölge Birimleri (NUTS Sistemi)”, **Bölge Kalkınma Ajansları Nedir? Ne Değildir?**, Der: Menaf Turan, Paragraf Yayınevi, Ankara, 2005.

ÇUKURÇAYIR, M. Akif, “Bölge Kalkınması ve Bölgesel Yönetişim”, **Yönetişim: Kuram, Uygulama ve Boyutlar**, Ed: M. Akif Çukurçayır v.d. Çizgi Kitabevi, Konya, 2010, s.618.

ÇUKURÇAYIR, M. Akif, KARAKOÇ, Rifat, “Yerel Demokrasi ve Yerel Siyaset: Reform, Uygulama ve Sorunlar”, **VII. Kamu Yönetimi Forumu: Küreselleşme Karşısında Kamu Yönetimi Bildiriler Kitabı**, Sütçü İmam Üniversitesi Yayını, Kahramanmaraş, 2010.

DEMİRCİ, Aytül GÜNEŞER, "Farklı Ülkelerde Bölge Kalkınma Ajansları", **Bölge Kalkınma Ajansları Nedir? Ne Değildir?**, Der: Menaf Turan, Paragraf Yayınevi, Ankara, 2005.

DPT Müsteşarlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, **Yeni Bölgesel Gelişme Politika ve Uygulamaları**, DPT Yayınları, 2007.

ERTUGAL, Ebru, "Strategies For Regional Development: Challenges Facing Turkey On The Road to EU Membership", **Turkish Policy Quarterly**, 4, 3, 2005.

EŞİYOK, B. Ali, "Bölgesel Kalkınma ve GAP", **Türk İdare Dergisi**, S. 463-464, Haziran-Eylül 2009.

GÖYMEN, Korel, "Türkiye'de Bölge Politikalarının Evrimi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", **Yerel Kalkınma İçin Ortaklıklar**, Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi, 2005.

GÖYMEN, Korel, ÖZKAYNAK, Begüm, "Türkiye'de Yerel Yönetişimde Son Gelişmeler: Pendik'te Edinilen Deneyimler ve Çıkarılan Dersler", **Bölgesel Kalkınma Ajansları**, Ed: Korel Göymen, İstanbul Politikalar Merkezi, İstanbul, 2008.

GÜLER, Birgül Ayman, "İkinci Dalga: Siyasal ve Yönetimsel Liberalizasyon Kamu Yönetimi Temel Kanunu", **Devlette Reform Yazıları**, Yayına Hazırlayan: Savaş Aktur, Paragraf Yayınevi, Ankara, 2005.

GÜLER, Birgül Ayman, **Türkiye'nin Yönetimi –Yapı-**, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2010.

HASANOĞLU, Mürteza, ALİYEV, Ziya "Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları", **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 60, 2006.

ILDIRAR, Mustafa, **Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004.

KARAMAN TOPRAK, Zerrin, **Kent Yönetimi ve Politikası**, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 1995.

KAYASÜ, Serap, vd., **Yerel/Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Artırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları**, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2003-08, İstanbul, 2003.

KAYASÜ, Serap, YAŞAR, S. Suna "Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Kalkınma Politikaları: Yasal ve Kurumsal Dönüşümler" **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Ankara, 2006.

KOÇBERBER, Seyit, "Kalkınma Ajansları ve Sayıştay Denetimi", **Sayıştay Dergisi**, S:60, 2006.

KÜÇÜK, Orhan "AB Uyum Sürecinde Kalkınma Ajansları ve AB Hibe Projelerinin Bölgesel Kalkınmaya Katkılarının Araştırılması: Samsun, Kastamonu ve Erzurum NUTS II Örneği" **Atatürk Üniversitesi SBE Dergisi**, C:10, S:2, 2007.

LOEWENDAHL, Ertugal Ebru, "Europeanisation of Regional Policy and Regional Governance: The Case of Turkey", **European Political Economy Review**, Vol. 3, No.1, 2005.

MAÇ, Nazlı, "Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye" **Konya Ticaret Odası Araştırma Raporu**, 2006.

ÖKMEN, Mustafa, ÖZER, Buğra, "Yerelleşme-Küreselleşme Sarmalında Türkiye'de Yerel-Bölgesel Kalkınma Süreçleri ve Yerel Yönetimler", **Yerel Yönetimlerin Güncel Sorunları**, Ed: Kemal Görmez, Mustafa Ökmen, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2009.

ÖKTEN, Şevket, ÇEKEN, Hüseyin, "GAP Projesinin Kırsal Kalkınma Politikaları İçindeki Yeri ve Önemi", **Tarım Ekonomisi Dergisi**, 14 (1), 2008.

ÖZER, Yunus Emre, "Küresel Rekabet- Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye", **Review of Social, Economics & Business Studies**, Vol. 9/10, 2008.

ÖZMEN, Fatma, "AB Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Karşılaşabilecekleri Temel Sorun Alanları", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C:13, S:3, 2008.

TAMER, Ahmet, **Kalkınma Ajanslarının Türk Hukuk Sistemindeki Yeri**, DPT Uzmanlık Tezleri, DPT Yayını, Ocak 2008.

TEKELİ, İlhan, "Bölgesel Kalkınma Ajanslarını Yararlı Bir Türkiye Projesi Haline Getirebilir Miyiz?", **Türkiye'de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları**, İlhan Tekeli Toplu Eserler-2, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008.

TEPAV, **Çek Cumhuriyeti'nde Bölgesel Kalkınma**, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Yönetişim Etütleri, Eylül 2007.

TUTAR, Filiz, DEMİRAL, Mehmet, "Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları" **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, (2), 1, 2007.

UĞUŞ, Burcu, "Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", **Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi**, Sayı:49, Mart 2006, www.e-akademi.org (10.11.2010)

UZAY, Nifset, **Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Giderilmesi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları**, Seçkin Kitabevi, Ankara, 2005.

YILMAZ, Ali, "Kalkınma Ajansları ve Yerel Yönetişim", **Türk İdare Dergisi**, S. 466, Mart 2010.

ZİBEL, Ertan, "Küreselleşme, Bölgesel Gelişme ve Kalkınma Ajansları", **Ulusal Kalkınma ve Yerel Yönetimler: 4. Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyum Bildiriler Kitabı**, C.2, TODAİE Yayını, 2009.

5449 No'lu Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun

<http://www.dpt.gov.tr/bgyu/biid/ibbs.html> (10.11.2010)

<http://www.eurada.org/site/files/RDA/Creation%20development%20and%20management%20of%20RD A.pdf> (10.10.2010)

www.planlama.org (11.11.2010)